

ชีววิทยาการสืบพันธุ์ของนกขุนทองในกรงเลี้ยง (Breeding Biology of Hill Myna in Captivity)

สุมาลี ชัยพรพรพานิช¹

บทคัดย่อ

การศึกษาชีววิทยาการสืบพันธุ์ของนกขุนทองในกรงเลี้ยง ได้ดำเนินการที่สถานีวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเพื่อเศรษฐกิจของสถาบัน จังหวัดสระแก้ว เริ่มทำการศึกษาดังแต่เดือนธันวาคม 2542 ถึงเดือนพฤษภาคม 2543 พบว่า นกขุนทองเริ่มสำรวจโพรงรังปลายเดือนธันวาคม โดยนกตัวผู้เกาะที่ปากโพรงรัง ยื่นหัวเข้าไปสำรวจโพรงรัง และส่งเสียงร้อง นกตัวเมียจึงสำรวจโพรงรัง นกตัวผู้เกี่ยวพาราสีบนกตัวเมีย โดยเกาะคอนใกล้กัน และใช้รสน้ำให้ นกตัวผู้และนกตัวเมียจิกปากกัน ป้อนอาหารกัน นกตัวผู้และนกตัวเมียใช้รสน้ำให้กัน เข้าโพรงรัง ช่วยกันสร้างรัง โดยคาบใบไม้ กิ่งไม้ มาเกาะที่คอนก่อนนำเข้ารังบ่อยขึ้นช่วงใกล้ผสมพันธุ์จนถึงตลอดฤดูการสืบพันธุ์ นกตัวเมียวางไข่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงปลายเดือนเมษายน โดยวางไข่วันละ 1 ฟอง หลังจากนกตัวผู้และนกตัวเมียผสมพันธุ์กัน 6 วัน นกตัวผู้และนกตัวเมียผลัดกันกกไข่ วางไข่ 2 ครั้ง ระยะห่างระหว่างไข่ชุดแรกและชุดที่สอง 14-43 วัน (2-6 สัปดาห์)

คำนำ

นกขุนทอง มีชื่อสามัญว่า Hill Myna มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Gracula religiosa* มีความยาวจากปลายปากถึงปลายหาง 30 เซนติเมตร (Lekagul and Round, 1991) ในประเทศไทยพบมี 2 ชนิดพันธุ์ย่อย คือ นกขุนทองถิ่นเหนือ มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Gracula religiosa intermedia* อาศัยอยู่ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก และนกขุนทองใต้ มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Gracula religiosa religiosa* อาศัยอยู่ในภาคใต้ นกขุนทองมีขนสีดำ เป็นมันเหลือบน้ำเงินอมม่วง จะงอยปากใหญ่ แข็งแรง มีสีเหลืองอมส้ม เวลาบินหรือกางปีกเห็นแถบสีขาวที่ปีกทั้งสองชุด ขนบริเวณบนศีรษะแบนเหมือนหัวผมแฉกกลาง เพศผู้และเพศเมียคล้ายกัน แต่ตัวผู้มีน้ำหนักรมากกว่า ขนาดลำตัวใหญ่และยาวกว่า ปีกและแผ่นหนังสีเหลืองยาวกว่าเพศเมีย แผ่นหนังสีเหลืองบริเวณด้านข้างของศีรษะแต่ละข้างซึ่งพาดตั้งแต่บริเวณใต้ตาไปจดด้านหลังของนกขุนทองเหนือจะติดต่อกันเป็นแผ่นเดียวกัน ส่วนแผ่นสีเหลืองบริเวณด้านข้างของศีรษะแต่ละข้างของนกขุนทองใต้ จะขาดจากกันเป็น 2 ชิ้น นกขุนทองใต้มีขนาดลำตัวศีรษะใหญ่กว่า ปีก หาง ขา และจะงอยปาก

ยกว่านกขุนทองเหนือ ในธรรมชาตินกขุนทองมีแหล่งที่อยู่อาศัยและทำรังในป่าดิบแล้ง ป่าดิบชื้น ป่าเบญจพรรณ สวนใกล้ป่า ป่าที่ถูกทำลาย และป่าบนเกาะห่างไกล มักทำรังในป่าโล่งมากกว่าป่าทึบ ทำรังบนต้นไม้สูงประมาณ 30 เมตร ช่วงฤดูสืบพันธุ์ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงกรกฎาคม นกขุนทอง

¹ หัวหน้าสถานีวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเพื่อเศรษฐกิจของสถาบัน ส่วนวิจัยอุทยานแห่งชาติและสัตว์ป่า
สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้

อยู่เป็นฝูง 7-50 ตัว เห็นอยู่เป็นคู่ภายในฝูง กินผลไม้สุก เช่นไทร หว้า ตาเสือ ยวนผึ้ง น้ำหวานจากดอกนุ่น และดอกทองหลาง โดยนกเคลื่อนย้าย นอนกลางคืนบนต้นไม้ ใกล้แหล่งอาหารที่มีต้นอาหารสูง ในฤดูสืบพันธุ์ จะจับคู่ สร้างรังในโพรงต้นไม้เป็นหรือต้นไม้ตายที่มีลำต้นค่อนข้างใหญ่ พื้นที่หน้าตัด 1,500-53,000 ตารางเซนติเมตร เป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดๆ ไม่มีเรือนยอดติดต่อกับต้นไม้อื่นใด ต้นไม้รอบข้างต้นโพรงรัง ไม่หนาแน่นมาก สูงน้อยกว่าต้นโพรงรัง และให้ดอกผลนอกฤดูสืบพันธุ์ นกขุนทองอาศัยโพรงที่เกิดขึ้นเองในธรรมชาติ ซึ่งอาจเกิดจากเชื้อรา การผุกร่อน หรือโพรงนกอื่นเจาะไว้ รังอยู่ในโพรงลึกเฉลี่ย 50 เซนติเมตร ปริมาตรภายในโพรงเฉลี่ย 20×10^4 ลูกบาศก์เซนติเมตร อยู่บริเวณกิ่งใหญ่มากกว่าลำต้น พ่อแม่จะช่วยกันทำรัง โดยคาบกิ่งไม้ ใบไม้ เข้าออกจากรังเป็นระยะๆ ตลอดวัน รังใดที่ลึกมาก นกจะคาบกิ่งไม้ ใบไม้ปีแล้วปีเล่า ถมโพรงที่กลวงลึกนั้น ให้ตื้นขึ้นมา หรือฉีกใบไม้ต้นใกล้เคียง หรือต้นรังเองให้เป็นแผ่นๆ ขนาดกว้าง 1 นิ้ว ยาว 1 นิ้ว กิ่งไม้ยาว 5-8 นิ้ว เข้าโพรง จัดซ้อนสลับกันไปมาอย่างไม่ประณีตมากนักเป็นรูปรัง รังเป็นรูปถ้วยลึกหรือจานแบน ขึ้นกับลักษณะของโพรงไม้ ตัวเมียวางไข่วันละฟอง ไข่ชุดละ 1-3 ฟอง วางไข่ 2-3 ชุดต่อฤดูสืบพันธุ์ ไข่มีสีฟ้าอมเขียว มีจุดสีน้ำตาลประปราย ขนาดไข่กว้าง 23-26 มิลลิเมตร ยาว 31-37 มิลลิเมตร ในระหว่างฟักไข่ มีการคาบใบไม้สดเข้าเสริมรัง เพศผู้และเพศเมียช่วยกันฟักไข่ ผลัดกันเข้าฟักไข่ ทีละตัว อีกตัวคอยเกาะระวังภัยนอกรัง แต่ใกล้บริเวณรัง ใช้เวลาในการฟักไข่แต่ละครั้ง 10-30 นาที ฟักไข่ตลอดวัน อยู่กับไข่ตลอดเวลา ระยะฟักไข่ 15 วัน ลูกแรกเกิดไม่มีขน ไม่มีลิ้นตา ผิวหนังสีชมพู เห็นกระเพาะอาหารใหญ่ชัด นอนเงิบ แล้วผงาดหัวขึ้นพร้อมอ้าปากร้องขออาหารและส่งเสียงร้อง พ่อแม่จะออกหาอาหารพร้อมกัน ผลัดกันป้อนผลไม้ขนาดเล็กตลอดวัน ลูกนกอายุ 1 สัปดาห์ พ่อแม่คาบอาหารประเภทแมลง สัตว์เลื้อยคลานขนาดเล็ก เช่น ลูกกิ้งก่า มายิ่งรัง เกาะกิ่งไม้ปากโพรง ฟาดไปมากับกิ่งไม้จั่นมิม จึงป้อนลูกนก ลูกนกจะอ้าปากและส่งเสียงร้องขออาหารทันที ถ้าพ่อแม่บินเกาะกิ่งไม้สั่นสะเทือน พ่อแม่จะคาบมูลซึ่งอยู่ในถุงหุ้มไปที่ ลูกนกอายุ 10-12 วัน ลิ้นตา พ่อแม่ป้อนอาหารลูกนก 30-40 วัน ลูกนกพร้อมจะบิน มีขนดำเต็มตัว บางส่วนเห็นเป็นหนังสีชมพู แผ่นหนังสีเหลืองข้างศีรษะเห็นเป็นแผ่นสีเหลืองมากขึ้นกว่าตอนฟักจากไข่ซึ่งเห็นหนังสีชมพู พ่อแม่จะสอนลูกนกบินประมาณ 1 สัปดาห์ โดยพาบินไปด้วยกันและกลับรังพร้อมกัน หลังจากนั้นลูกนกพร้อมออกจากรัง พ่อแม่เริ่มทำรังเพื่อวางไข่ครอกใหม่ ผู้มีอาชีพจับลูกนกขายเมื่อลูกนกฟักจากไข่ได้ 1-2 วัน ทำให้แม่นกวางไข่ ฟักไข่ได้ 6 ครั้งในหนึ่งฤดูสืบพันธุ์ (มณี , 2539)

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาชีววิทยาการสืบพันธุ์ของนกขุนทองในกรงเลี้ยง ได้แก่ การเกี้ยวพาราสี การสำรวจโพรง การสร้างรัง การผสมพันธุ์ การวางไข่ การฟักไข่

อุปกรณ์และวิธีการศึกษา

อุปกรณ์

1. นกขุนทองพ่อแม่พันธุ์จำนวน 2 คู่ นกขุนทองที่ใช้ในการศึกษาดังนี้
 - 1.1 คู่แรก ตัวผู้และตัวเมียอายุไม่ต่ำกว่า 7 ปี 6 เดือน
 - 1.2 คู่ที่สอง ตัวผู้อายุไม่ต่ำกว่า 5 ปี และตัวเมียอายุไม่ต่ำกว่า 4 ปี
2. กรงเลี้ยงพ่อแม่พันธุ์ จำนวน 2 กรง ขนาดกว้าง X ยาว X สูง 2 X 6 X 3 เมตร

โครงเหล็ก ก่ออิฐบล็อบบนพื้นที่สี่ด้านสูง 1 แถว บุผนังทั้งสี่ด้านและด้านบนด้วยตาข่าย ขนาดตา 1X1 นิ้ว พื้นกรงครึ่งหน้าปูด้วยหญ้า และครึ่งหลังเป็นพื้นดิน บริเวณท้ายกรง ซึ่งมีพื้นที่หนึ่งในสามของกรงเป็นส่วนที่มีหลังคามุงด้วยกระเบื้อง ผนังด้านข้างทั้งสองข้าง และผนังด้านหลังบุด้วยฟากไม้ไผ่อีกชั้นเพื่อไม่ให้กรงดูโล่งจนเกินไป ทำให้นกไม่ตื่นตกใจง่าย มีแท่นบ่วงเหล็กยึดติดกับกรง ใช้วางภาชนะใส่น้ำกินและอาหารไม่ให้ภาชนะพลิกคว่ำ และอาหารไม่เปียกฝน มีโพรงรัง เทียมยึดติดกับเสาเหล็กซึ่งทำด้วยน้ำมันเครื่องเพื่อป้องกันไม่ให้มดขึ้นโพรงรังและอยู่สูงจากพื้นดินประมาณ 2 เมตร โพรงรังเทียมทำด้วยต้นมะพร้าวเป็นท่อนยาว 60 เซนติเมตร เจาะปากโพรงรังห่างจากด้านบน 10 เซนติเมตร เป็นรูปร่างกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 เซนติเมตร ความลึกของโพรงรัง 30 เซนติเมตร ด้านบนของโพรงรังใช้ สังกะสีแผ่นเรียบปิดให้แน่นเลยจากโพรงรัง และหุ้มรอบส่วนล่างด้านข้างของโพรงรังด้วยสังกะสีแผ่นเรียบกว้าง 15 เซนติเมตรเพื่อป้องกันหนูตุ๊กแก ฝูง ไม่ให้เข้าโพรงรังได้ ภายในกรงปลูกต้นไม้ มีคอนไม้ขนาดยาวให้นกเกาะ อาบแดด ไซรัช และผักผ่อน มีบ่อน้ำขนาดเล็ก 1 บ่อให้นกเล่นน้ำ

3. อาหาร ประกอบด้วยผลไม้หลากหลายชนิด เช่น กล้วยสุก มะละกอสุก มะเขือเทศ สับปะรด โดยหั่นเป็นชิ้นเล็กขนาด 1 X 1 X 1 เซนติเมตร นอกจากนี้ยังมีมันเทศต้ม ปลายข้าวสุกและอาหารลูกสุนัขสำเร็จรูปที่มีโปรตีน 27 % แชน้ำให้ดื่ม นำอาหารมาผสมกันในอัตราส่วนปลายข้าวสุกต่ออาหารลูกสุนัขสำเร็จรูปแชน้ำต่อผลไม้ ในอัตราส่วน 2 ต่อ 1 ต่อ 1 โดยน้ำหนัก ใช้เลี้ยงนกขุนทองวันละ 200 กรัม ตั้งแต่เวลา 8.00 น. และเก็บอาหารออกจากกรงเวลา 16.00 น. ให้หนอนนกเสริม และเปลี่ยนน้ำสะอาดให้นกกินทุกวัน

4. การจัดการภายในกรง หมั่นทำความสะอาดพื้นกรง เก็บกวาดเศษอาหารและมูลนกทุกวัน ตัดแต่งกิ่งไม้และหญ้าภายในกรง ติดตั้งระบบพ่นน้ำฝอยบริเวณหลังคาในช่วงที่มีอากาศร้อนเพื่อลดอุณหภูมิภายในกรงเลี้ยง

5. ชุมนำบังตาสำหรับเฝ้าดูพฤติกรรม

6. สมุดจดบันทึกและเครื่องเขียน

วิธีการศึกษา

สังเกตและจดบันทึกเวลาและพฤติกรรมของนกขุนทองทุกวัน ตั้งแต่เวลา 8.00 น. ถึง 16.30 น. โดยเฝ้าสังเกตอยู่ในชุมนำบังตา

ระยะเวลาและสถานที่ศึกษา

ระยะเวลาที่ศึกษา

ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2542 ถึงเดือนพฤษภาคม 2543

สถานที่ศึกษา

สถานีวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเพื่อเศรษฐกิจช่องกล่ำบน จังหวัดสระแก้ว

ผลและวิจารณ์ผล

จากการศึกษาชีววิทยาการสืบพันธุ์ของนกขุนทองในกรงเลี้ยง ได้ผลดังตารางที่ 1 ดังนี้

การสำรวจโพรงรังและการเกี่ยวพาราสี

นกตัวผู้เริ่มสำรวจโพรงรัง โดยการเกาะที่ปากโพรงรัง ยื่นหัวเข้าไปสำรวจโพรงรัง และส่งเสียงร้อง นกตัวเมียจึงสำรวจโพรงรัง การเกี่ยวพาราสี นกตัวผู้มักเกาะคอนใกล้กับตัวเมียนกตัวผู้ไชรันให้นกตัวเมียบ้าง นกตัวผู้และนกตัวเมียจิกปากกันและป้อนอาหารกันบ้าง นกตัวผู้และตัวเมียไชรันให้กันบ่อยขึ้นในช่วงใกล้ผสมพันธุ์จนสิ้นสุดการสืบพันธุ์

จากการศึกษาพบว่านกทั้งสองคู่เริ่มสำรวจโพรงรังปลายเดือนธันวาคม นกคู่แรกเริ่มสำรวจโพรงรังวันที่ 27 ธันวาคม 2542 นกคู่ที่สองเริ่มสำรวจโพรงรัง วันที่ 21 ธันวาคม 2542

การสร้างรัง

นกตัวผู้และนกตัวเมียคาบใบไม้ กิ่งไม้ และเศษหญ้าเข้าและออกจากรัง ตลอดฤดูกาลสืบพันธุ์ โดยคาบใบไม้หรือกิ่งไม้มาเคาะที่คอนแล้วจึงนำเข้ารัง

การผสมพันธุ์

จากการศึกษาพบว่า เห็นนกคู่แรกผสมพันธุ์กัน จำนวน 1 ครั้ง วันที่ 3 เมษายน 2543 เวลา 14.58 น. ใช้เวลานาน 4 วินาที สำหรับนกคู่ที่ 2 ไม่เห็นการผสมพันธุ์

การวางไข่และฟักไข่

จากการศึกษาพบว่า นกตัวเมียวางไข่ต้นเดือนกุมภาพันธ์ถึงปลายเดือนเมษายน วางไข่วันละ 1 ฟอง นกตัวผู้และนกตัวเมียผลัดกันกกไข่

นกคู่แรกวางไข่ จำนวน 1 ฟอง วันที่ 9 เมษายน 2543 เวลา 9.30 น. นกตัวผู้คาบไข่ออกมาทิ้งและตกแตกที่พื้นกรง ภายในมีลูกนกอยู่ วันที่ 22 เมษายน 2543 เวลา 8.54 น. ระยะเวลาจากผสมพันธุ์จนถึงวางไข่ 6 วัน ระยะเวลาจากวางไข่จนถึงคาบไข่ที่มีตัวถึง 13 วัน

นกคู่แรกวางไข่ จำนวน 1 ฟอง ในวันรุ่งขึ้น (วันที่ 23 เมษายน 2543 เวลา 8.53 น. นกตัวเมียคาบไข่ออกมาทิ้งและตกแตกที่พื้นกรง วันที่ 10 พฤษภาคม 2543 เวลา 8.33 น. เป็นไข่ไม่มีเชื้อ ระยะเวลาจากวางไข่จนถึงคาบไข่ไม่มีเชื้อถึง 17 วัน ระยะห่างระหว่างไข่ชุดแรกและชุดที่สอง 14 วัน (2 สัปดาห์)

นกคู่ที่สองวางไข่ จำนวน 1 ฟอง วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2543 พบไข่ตกแตกที่พื้นกรง วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2543 ระยะเวลาจากวางไข่ถึงพบไข่ตกแตกที่พื้นกรง 13 วัน

นกคู่ที่สองวางไข่หลังจากพบไข่ตกแตกที่พื้นกรง 30 วัน (วันที่ 28 มีนาคม 2543) จำนวน 1 ฟอง พบไข่ตกแตกที่พื้นกรง วันที่ 14 เมษายน 2543 ระยะเวลาจากวางไข่ถึงพบไข่ตกแตกที่พื้นกรง 17 วัน ระยะห่างระหว่างไข่ชุดแรกและชุดที่สอง 43 วัน (6 สัปดาห์)

ตารางที่ 1 แสดงวันเริ่มสำรวจโพรง ผสมพันธุ์ วางไข่ครั้งแรก วางไข่ครั้งที่สอง ไข่ตกแตก และจำนวนวันที่แสดงพฤติกรรม

รายการ	คู่ที่	เริ่มสำรวจโพรง	ผสมพันธุ์	วางไข่ครั้งแรก	ไข่ตกแตก	วางไข่ครั้งที่สอง	ไข่ตกแตก
วันแสดงพฤติกรรม	1	27 ธ.ค. 42	3 เม.ย. 43	9 เม.ย. 43	22 เม.ย. 43	23 เม.ย. 43	10 พ.ค. 43
จำนวนวันแสดงพฤติกรรม	1		98 10 4	6	13 14	1	17
วันแสดงพฤติกรรม	2	21 ธ.ค. 42		14 ก.พ. 43	27 ก.พ. 43	28 มี.ค. 43	14 เม.ย. 43
จำนวนวันแสดงพฤติกรรม	2		110		13 43	30	17

สรุปผล

การศึกษาชีววิทยาการสืบพันธุ์ของนกขุนทองในกรงเลี้ยง ดำเนินการที่สถานีวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเพื่อเศรษฐกิจของกล่าบน จังหวัดสระแก้ว ระหว่างเดือนธันวาคม 2542 ถึงเดือนพฤษภาคม 2543 พบว่า

นกขุนทองเริ่มสำรวจโพรงรัง ปลายเดือนธันวาคม โดยนกตัวผู้เกาะที่ปากโพรงรัง ยื่นหัวเข้าไปสำรวจโพรงรัง และส่งเสียงร้อง นกตัวเมียจึงสำรวจโพรงรัง นกตัวผู้เกี่ยวพาราสีนกตัวเมีย โดยนกตัวผู้มักเกาะคอนใกล้กับตัวเมีย นกตัวผู้ไชรันให้นกตัวเมียบ้าง นกตัวผู้และนกตัวเมียจิกปากกันและป้อนอาหารกันบ้าง ในช่วงใกล้ผสมพันธุ์จนสิ้นสุดฤดูกาลสืบพันธุ์ นกตัวผู้และนกตัวเมียจะไชรันให้กันและเข้าโพรงรังบ่อยขึ้น นกตัวผู้และนกตัวเมียช่วยกันสร้างรัง โดยคาบใบไม้ กิ่งไม้ และเศษหญ้าเข้าและออกจากรังตลอดฤดูกาลสืบพันธุ์ โดยคาบใบไม้หรือกิ่งไม้มาเคาะที่คอนแล้วนำเข้ารัง หลังจากนกตัวผู้และนกตัวเมียผสมพันธุ์กัน 6 วัน จึงวางไข่วันละ 1 ฟอง นกตัวผู้และนกตัวเมียผลัดกันกกไข่ นกตัวเมียวางไข่ตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงปลายเดือนเมษายน วางไข่ 2 ครั้ง ระยะห่างระหว่างไข่ชุดแรกและชุดที่สอง 14-43 วัน (2-6 สัปดาห์)

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาหาอายุวัยเจริญพันธุ์ของนกขุนทอง เพื่อใช้ในการวางแผนการผลิตนกขุนทองให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และใช้ในการวางแผนงานวิจัยต่อไป
2. ควรศึกษาผลการแยกลูกนกที่มีต่อการวางไข่ของแม่นก
3. ควรศึกษาการเจริญเติบโตและประสิทธิภาพการใช้อาหารของนกขุนทอง เพื่อใช้ในการจัดการและวางแผนการผลิตนกขุนทอง

เอกสารอ้างอิง

มณี อัครานนท์ . 2539. การเลี้ยงและขยายพันธุ์นกขุนทองไทย. ภาควิชาชีววิทยา , คณะวิทยาศาสตร์ , มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Lekagul , B. and P.D. Round. 1991. A Guide to the Birds of Thailand. Darnsutha Press , Bangkok.
